

EGY BOLDOGGÁAVATÁS TÁRSADALOMTÖRTÉNETÉHEZ

Boldog Goretti Mária, született 1890., meghalt 1902.

Oltárra emelve 1947 április 27-én.

Az emberiség, ha különös, zezugos, tévelygésekben gyakori utakon, de mégis csak az emberi alapjogok, a szabadságjogok megvalósítása felé halad. Olyan intézményeket igyekeznek létrehozni, amelyek az alapjogok szabad gyakorlatát biztosítják és megvédik az egyént és közösséget ama hatalmak és erők ellen, amelyek e jogok megsemmisítésére törekednek. Az alapjogok egyike a hit megvallásának és gyakorlásának a joga. Az egyén ma is gyakran kerül abba a helyzetbe, hogy ezt a jogát védenie kell a hatalommal és az erőszakkal, a megértetlenséggel és a szenvedéllyel szemben. Ma sem tartozik a ritkaságok közé, hogy hite igazságainak hősiességében vértanúságot szenved. Ez azonban csak kivételes körülmények között következhet be; igaz, hogy az első világháború óta nagyjában az egész emberiség többé-kevésbé kivételes körülmények között él. A hitigazságok vértanúi is nagyon gyakran a „kisemberek”, a korunk publicisztikájában annyira dédelgetett egyszerű emberek, névtelenek, az „utca emberei” közül kerülnek ki.

Korunk jellegzetes hitvallói és vértanúi azonban mégsem ők, a hitigazságok védelmezői. A keresztény tanítás ma már általában ellenfeleiben is bizonyos tiszteletet ébreszt. Alighanem nagyobb jelentősége van ma a hitvédelem egy közvetettebb rétegének: az erkölcs, az erény hősiességének. Úgy tűnik, ez ma a hit védelmének átfogó, egyetemes küzdőtere, amelynek talán nincs kevesebb áldozata, mint az első századok keresztényüldözéseinek. Nem kétséges, hogy az erkölcs védelme, akár tudatosan, akár öntudatlanul, egyúttal a hit védelme; a hitigazságok és az erkölcsi törvények kölcsönösen feltételezik egymás abszolút érvényességét. Az erkölcs, az erény védelme, — ez adja meg minden valóban hitvalló keresztény ember számára a vértanúság lehetőségét.

Az első századok keresztényei nem vehettek részt az antik világ közéletében, amely kifejezetten, szinte intézményesen erkölcsellenes volt; két oszlopon nyugodott, amelyek a hívő keresztény számára a pokol kapujának oszlopai, az erőszak jogán és az ösztönök kielégítésének jogán, a kettő szervesen összetartozott. Az antik világ humanizmusa nélkülözte a természetfeletti megalapozottságot s ezért tehetetlennek bizonyult az erőszak és az ösztönök hatalmával szemben. Az antik társadalom szervezete olybá tűnik mint az erkölcsellenesség intézményesítése. A kereszténységnek a katakombá-életbe kellett visszavonulnia egy olyan állami és társadalmi, közéleti berendezkedéssel szemben, amely a bűnt hiposztizálta. Mindaz, ami a bűnt termelte és tenyészttette, többé-kevésbé állami intézmény volt, vagy, legalább is „közügy”: gonosz zsarnokok oltárra emelése és isteni tiszteletben részesítése; a bordélyházak, amelyekben mintegy hatósági parancsra kellett Krisztus jegyeit megfosztani szűzesüktől — itt nem a papi formula volt a döntő, hanem annak az ösztönös megérzése, hogy a tisztaság a keresztények egyik legnagyobb erőfor-

rása —; a cirkuszi játékok, amelyek valóságos liturgiái voltak a sátáni szenvedélynek, a szadizmus nevelőintézetei; a színház, amely állami pártfogás mellett ezekben az időkben minden vallásos értelmét elvesztette és a legolcsóbb mámort szolgáltatta a tömegeknek; a hadsereg, a maga embertelen, durva, lélektelen atmoszférájával. Minden, ami ebben a világban illendő és követendő volt, mindaz, ami az érvényesülést előmozdította, sőt lehetővé tette, minden, amit a közélet emberei jeles emberhez méltónak ítélték, a szöges ellentéte volt a krisztusi életformának, a Megváltó erkölcsi törvényének és élete példájának s útmutatásának. Szent Ágnes, a gyermekleány, akinek bölcsesége ártatlanságából fakadt és az első századok annyi más szent vértanuja, hitét védte, amikor az Istenember által beteljesített erkölcsi törvényt védte, akár érintetlenségét támadta meg az erkölcsellenes hatalom, akár más módon igyekezett a „világ bölcsességének” ellenszegülőket megkísérteni és megtántorítani. A keresztény életforma az első századok önkéntes visszavonultságában, emigrációjában alakult ki s kialakítói az evangéliumi példa nyomán elsősorban a szent Ágnesek, a vértanúk voltak; az oltárra emeltek és a névtelenek. Amikor hitüket védték, akkor egyúttal erkölcsi személyiségüket védelmezték, ami nélkül a hit igazságait át nem élhették.

A konstantini nagy fordulat új feladatok elé állította az egyházat és a hívőket. A kereszténység meghódította azt az antik államot és társadalmat, amelytől eddig annyira távolytartotta magát, mint az erkölcsellenesség kútfejétől. A kereszténység azt a feladatot vállalta, hogy hitbéli és erkölcsi igazságainak megnyeri a tévelygő lelkek millióit és keresztény tartalommal telíti meg a régi edényt, az antik államot és társadalmat. Az új tartalomnak alkalmazkodnia kellett a régi formához — a forma átalakult, az új hűbéri rendszer lépett az antik világrend helyébe; a folyadék, a megszentelt keresztény tartalom pedig alkalmazkodott az edény — az állami és társadalmi rendszer — új formáihoz. Elkövetkezett az első századok világtól való visszavonultsága, elzárkozása után a második korszak, a világhoz való alkalmazkodás kora, amely úgyszólván máig tart, miközben egy harmadik korszak csirái már-már kibomlóban vannak.

A világ megszentelésének magatartása, amely csak a világhoz való több-kevesebb alkalmazkodás útján mehetett végbe, természetesen fokozott alkalmazkodást jelentett az egyes hívőre, az állami és társadalmi kötelékben élő keresztény emberre nézve. Azt se feledjük el, hogy a világhoz való alkalmazkodás végső forrása az eredendő bűn által megromlott emberi természetünk. Az eredeti bűn óta, vagyis az emberi sors történetének kezdetei óta a megromlott természetjog állapotában élünk, amikor bizonyos erőszak és kényszer nélkül az erkölcsi rend már nem tartható fenn ezen a földön, vagyis a világ romlottságához és megalkuvásához való bizonyos alkalmazkodás a *tömeg*, az emberek nagy átlaga számára majdnem elkerülhetetlen. Éltek azonban minden időben olyan keresztények, akik a megromlott emberi természet és a külső életfeltételek megszabta korlátok között a lehető legteljesebben ragaszkodtak az erkölcsi törvényekhez, ami egyúttal azt jelentette, hogy a hitigazságok fénye vezette őket egyéni életükben. Ezek a szentéletűek, az erény hősies követői — mind az oltárra emeltek, mind pedig a névtelenek. Ebben az értelemben kiszélesíthető Dom Morinnak az a tétele, hogy a szerzetesség az ősegyház életformájának a folytatása a megváltozott előfeltételek között, vagyis a világhoz való alkalmazkodás korszakában. A szentéletű ember mindig időszerűtlen volt, az élete a világ szemével és a külső történelem mértékével mérve mindig anakronizmus. A szent a történelmi erőkhöz mérten mindig erőtlén, gyenge. A szent sohasem „korszerű” s mindig komikus, ha korszerűsíteni akarják. Dom Morin tételéhez visszatérve

s azt a korszerűtlenséget figyelembe véve, úgy tűnik nekünk, hogy a szent az evangéliumi példa nyomán az ősegyházi közösségben kialakult igazi keresztény életforma folytatója — s éppen ezért példaképe minden idők és korok keresztény életének.

Nemcsak a hitigazságoknak, hanem az erkölcsi törvényeknek, az erény védelmének is mindig voltak vértanui — a kétféle hitvallás és vértanaság többnyire el sem választható egymástól. Az erkölcs hitvallói és vértanui többnyire kevésbé szembeötlőek, mint a hitigazságok vallói és vértanui. Az erény védelme és vértanasága leggyakrabban titokban, rejtetten megy végbe, távol a fórumtól, szűk körben, vagy a magánélet négy fala között s a világ már azért is ritkán vesz tudomást róla, mert az erény elrejtőzik, szinte láthatatlanná akar válni a világ számára és ezt igen sokszor el is éri. Az erény vértanuinak csak kis részéről vannak „adataink”, csak érezzük, sejtjük jelenlétüket s a hatásuk is olyan, hogy nagyon ritkán beszélünk róla, attól tartva, hogy a szó profanizálja legbensőbb érzéseinket. Talán azt is állíthatjuk, hogy ők, az erény védelmének, az erkölcsi törvényekhez, az evangéliumi életformához való ragaszkodás vértanui: a mindennapok mártírjai, akár szemérmüket, nemi tisztaságukat, ártatlanságukat védték, akár megvesztegethetetlenek maradtak a szó legtagább értelmében minden befolyás ellenére, akár szeretettel, türelemmel viszonozták a sanyargatást, a hatalmaskodást, az erőszakot, akár pedig a szeretet és megbocsátás egyetemes kötelméhez ragaszkodva, a természetes szenvedély szava ellenére, a végsőig ki engedték használni magukat, készségesen túrték, szinte előmozdították megrovidítésüket.

Ezeknek a hitvallóknak, sőt a vértanuknak a száma mindig igen nagy volt s amint már állítottuk, legtöbbjük névszerint ismeretlen maradt s ez hozzátartozik világtörténelmi szerepükhöz. Minden társadalmi osztályban fellelhetők voltak, az udvar világában éppen úgy, mint a városi polgárok körében, parasztházakban nem kevésbé, mint külvárosok nyomortanyáin.

Legyőzték a testi fogyatékoság és a lelki terheltég öröklött adottságát. Minden nemzeti és népi közösség, minden állam- és kormányforma keretében megtalálhatók. S ha nem voltak keresztények, amint az erényt hősiek fokban védték és vértanaságot haltak érte, befogadtattak a szentek egységének természetfeletti kötelékébe.

Azonban bármennyire — ritkán „regisztrált” — példaképei voltak a keresztény életformának, bármennyire kovászai az emberi lélek történelmének, amely nem azonos a politikai történelemmel, mégis arra a megállapításra kell jutnunk, hogy szerepük a jövőben sokkal erőteljesebb és átfogóbb lesz, mint amilyen a múltban volt s ez a jövő már érlelődik a jelenben. Szabad akaratunk és személyes erkölcsi felelősségünk mindig meg volt — a kereszténység ezt egyetemesen érvényre juttatta —, de hatékonyságuk az emberek nagy többségére nézve korlátozottabb volt, mint a mai világban. Az egyes ember kevesebbet árthatott, és kevesebbet használhatott. Az élet jó és rossz megnyilatkozásai, a romboló indulatok s az erkölcsi cselekmények egyetemesebben fejeződtek ki, bármennyire is voltak mindig mélységek és magasságok. Az individualizmus ezek ellen a megkötöttségek ellen vette fel a harcot.

A nyugati világ társadalmi és kulturális fejlődése a személyiséget mindinkább kiragadta egy olyan állapotból, amelyben élete nagyjában a közösség erkölcsi és szokásainak általános törvényszerűségei szerint folyt le. Ez a fejlődés az egyént, a keresztény kultúrközösség tagját mind nagyobb személyes szabadsággal s ezzel arányosan, minél nagyobb — jóllehet fel nem ismert — felelősséggel ruházta fel. Eddig a keresztény

életforma ideálja, mint kollektív társadalmi eszmény, ott lebegett többé-kevésbé az egész közösség szeme előtt. Ez a kollektív ideál korunkban nagymértékben elvesztette hatóerejét. Ennek a jelenségnek főokát éppen abban ismerhetjük fel, hogy a gyakorlatban az a keresztény életforma túlon túl alkalmazkodott a világ adottságaihoz, a társadalom, a gazdasági élet felett uralkodó, a külső egyéni sorsot megszabó, többnyire az érzelkeknek és ösztönöknek kedvező anyagi erőkhöz. A keresztény életformával, az eddigi kollektív életeszmennyel való szembefordulás úgy tűnt az embereknek, mint nagyobb fokú szabadság kivívása. Bírálták, sőt elvetették ezt az életideált, amelynek eszményét eddig elismerték akkor is, ha életükkel meg is tagadták, sőt lábbal tiporták. Bírálták és elvetették azért, mert észrevették önmagukban és a külső világban, hogy az életben — éppen a világhoz való nagyfokú alkalmazkodás következtében — gyakorlatilag mennyire nem érvényesülnek a keresztény életelvek s gyakran azok sem élnek ez elvek szerint, akik különösképpen hangoztatják őket. A társadalmak vezetői, a felső, uralkodó rétegekhez tartozó emberek nagyrésze annyira szekularizálta a saját életmódját, hogy nem hitt önmaga sem többé azokban az életideálokban, amelyeket pedagógiai célzattól, forradalmi átalakulásoktól, hatalma, kivételes helyzete csökkenéseitől, vagy megszűnésétől tartva, továbbra is fennen hangoztatott. Azok, akik nem tartoztak a kivételezettek világához, mindinkább felismerték, hogy az életmód, az élet példája, valósága nem felel meg a továbbra is hirdetett keresztény életeszmennynek. Az embereket semmi sem rendíti meg jobban, mintha észreveszik, hogy a nekik hirdetett elvek és a hirdető személyes életmódja között szakadék tátong — és a széles néprétegekhez tartozók ezt vették észre azoknál, akik irányították őket. Főképpen azok gyanakodtak, akik maguk is szekularizálták a saját életmódjukat s azért törve a közös életmód kötelmeit, felszabadultaknak hitték magukat és fel akarták szabadítani azokat, akik még e kötelmek befolyása alatt álltak.

Az élet példája nem egyéb, mint helytállás az eszméért. Az élet példája az összekötő kapocs az eszme és a megnyerendő tömegek között. Ha az élet példája nem igazolja az eszmét, akkor a tömeg, vagy az abból kiemelkedők, nem is egészen jogtalanul úgy érzik, hogy az eszme érdekeket véd, az eszme a hamis ajkakon sok mindent kendőző szólammá degradálódott. Az élet példája felemel és éltet, a szólammá degradált eszme lealacsonyít és gyilkol.

Igy következett el a keresztény életformának és ezzel együtt szükségképpen az eddig elvileg legalább is elismert erkölcsi törvényeknek az a szekularizációja, amely a legújabb időkben végbement és végbemegy most is. Ennek a szekularizációnak a soha meg nem szűnt ősemberi szenvedélyekkel való találkozásából születtek meg korunk erkölcsi nihilizmusának félelmetes egyéni és tömegjelenségei. Az erkölcsi fegyvelmező elv, amely az ösztönembert alárendeli az Isten képére teremtett természetfeletti vonatkozású és rendeltetésű szellemi embernek, gátlásnak, többé-kevésbé erőszakolt, tehát az egyén érdekében eltávolítandó felépítménynek tűnt, valami másodlagosnak, deriváltnak, tehát hazugnak és értelmetlennek az ösztönérettel, a szenvedéllyel, az anyagi valósággal és a pillanatnyi kielégüléssel, az érdekekkel szemben. A széles néprétegek nem foglalkoznak a freudizmussal, többnyire nem is tudják, mi fán terem, de ennek ellenére az új életforma, amelynek behódolnak s amelyet éppen eddigi kielégítetlenségüknél fogva, most szenvedélyes mohósággal követnek, nem egyéb, mint a magasabb erkölcsi fegyvelmező elv „gátlásaitól” való felszabadulás. Ez a „felszabadulás” nemcsak a nemi élet szférájára korlátozódik, előfordulhat, hogy ez a szféra háttérbe szorul és helyet ad például a gyűlölet, a mások felett uralkodni vágyás, a szabadon érvénye-

sülő tömegindulat, a nyiltan vallott, elismert és erénynek deklarált *superbia* egy új evangéliumának.

Az egyén szabadsága és felelőssége megnőtt, de ugyanennyire megnőtt befolyásolásának lehetősége is. „Felszabadulása” a keresztény élet-eszmény fegyelmező erkölcsi elve alól, azt jelenti, hogy, aki „felszabadítja” és bizonyos mértékig kielégíti ösztöneit és látszólagos érdekeit, sokkal totálisabban tud rajta uralkodni, mint eddig bármikor. A szekularizált, „felszabadított” ember így válik látszólagos szabadságán keresztül géppé, mechanizált tömegtermékké, legyen bárki is totális befolyású, ösztönein uralkodó gépiesítője, kigyártója: a kapitalista, aki futószalagon szállítja számára az élvezeteket és a divatot, avagy más hatalom. A modern élet a mechanizálódás és fegyelmetlenség, vagy amint jellegzetes önvallomásként mondani szokás, a gátlástalanság sajátosság elegyévé vált — s korunk félelmetes amorális tömegjelenségei ezt az elegyet tükrözik. Az embereknek ma is, mint mindenkor, szabad akaratuk van a rosszra és jóra, ennél fogva, miután ma is végső fokon az isteni példa követése az egyes ember szabad akaratán múlik, nem mondhatjuk, hogy az emberek egyetemlegesen rosszabbak lettek, mint amilyenek azelőtt, a régiebb, kötöttebb korokban voltak; s azt sem mondhatjuk természetesen, hogy jobbak lettek. Azonban ma szabad akaratuk, akár a jóra, az erkölcsi törvények követésére, akár pedig a rosszra, az erkölcsi törvények megtagadására hajlik, hatékonyabban, közvetlenebbül és erőteljesebben érvényesül, mint azelőtt. Ugyanakkor pedig a befolyásolás lehetősége és intenzitása is rendkívül megnövekedett; az a befolyásolás pedig, amelynek szinte minden esetben a *superbia*, az önérdék a forrása, úgyszólván mindig az erkölcsi törvények és az isteni példa ellenére hat, hatása tehát gyakrabban mozdítja elő a rossz szellem működését, mint a keresztény élet-eszmények beteljesítését. A mai élet úgy tűnhet nekünk, mint az egyén szembenállása egy roppant gépezettel, amelynek termékei kielégítik ugyan szükségleteit, de ugyanakkor mérget vegyítenek minden produktumukba — életségüket támogatunk és elégítünk ki, a magunkét és a másokét, de egyúttal megmérgezzük és megmérgeztetünk. A roppant gépezethez pedig mindjobban oda vagyunk bilincselve, ha helyünket elhagyjuk, ha csak egyetlen nem alkalmazkodó, nem a gépezet szolgálatának szánt mozdulatot teszünk, a hatalmas lendítőkarok elkapnak és szétmorzsolnak bennünket. Ezért sokaknak úgy tűnik, hogy a mai élet körülményei között, — ahogy mondani szokás — a modern élet bonyolultsága mellett, lehetetlen az erkölcsi törvényeket követni, az isteni példa, az evangéliumi tanítás, a keresztény élet-eszmény útmutatása szerint élni. Ez természetesen nem helytálló, hiszen a „világ”, bármennyire is a *superbia*, az önérdék, a pillanatnyi érzéki kielégülés szolgálatában áll, mégis Isten műve és a történelem folyamán, minden romlás, sötétség és tévelygés ellenére magasabb isteni rendelést teljesít be. De mindenestre mind nehezebb egybehangolni a „világnak” megfelelő, „divatos”, „korszerű” és a keresztény élet-eszménynek megfelelő életmódot és életformát. A kivételes mértékben, teljes odaadással, tehát szentségi fokon megvalósított keresztény élet-eszmény mindig „anakronizmus” volt a világba beágyazva szinte maga volt a merő korszerűtlenség, de sohasem tűnhetett annyira anakronisztikusnak, a kielégülés és boldogulás szempontjából annyira célszerűtlennek és hátrányosnak, mint a mi világunkban. A keresztény életforma önfegyelme, lemondása, gyanútlanlansága soha nem volt a világ szemében oly gyerekes, komikus és ügyefogyott, mint éppen ma, amikor már-már szinte az egész magánélet totális ellenőrzés alá kerül, vagy legalább is ettől kell tartani. Az önfegyelmet természetellenes, pszichikus gátoltságnak, a lemondást erőtlenségnek, tehetetlen-

ségnek, a gyanútlanyságot tudatlanságból fakadó hiszékenységgel ítélik. A tisztaság, amely kifelé fordulva az ártatlanságban, befelé fordulva a szeméremben nyilatkozik meg, látszólag teljesen elvesztette hitelét, mivel az emberi test is teljesen szekularizálódott a lélekkel együtt, elvesztette természetfeletti vonatkozását és tetszés szerint kiürítható napi portékává vált.

Anatole France, Pilátusában akaratlanul igazságot szolgáltat a megváltás világtörténelmi jelentőségének, amikor hőse, a nagyúri nyugodalmas és életélvező magánéletébe visszavonult prokurátor, kijelenti filozófus barátjának, hogy ama palesztinaira, akinek a szektája mindjobban terjed és, akit állítólag ő feszítettett keresztre, egyáltalában nem emlékszik. A római imperium eszményei, életformája és mindennapi életéhez kötött történelme szempontjából fontosabb és regisztrálásra méltóbb volt a caesárok egy ügyes szabadosa, egy dörgőhangú centurio, vagy egy szemfüles vámos, mint a világ megváltója. S követői elleni gyűlölet is végső fokon onnan eredt, hogy ugyane szempontból, tehát a birodalmilag fémjelzett derekasság szempontjából hasznavehetetleneknek ítélték őket. Az antik források vajmi ritkán emlékeznek meg Róla, aki még világi értelemben is, új irányt adott a történelemnek. A szentek és a vértanúk legfeljebb közigazgatási objektumok az antik világ emléktárájának tükrében. S ez a tény lényeges része az istenember csodatételének, a megváltás misztériumának. Ezzel feltárta minden idők keresztényei előtt, hogy az igazság és erkölcs szerinti élet nem e világ élete, jóllehet e világ fenntartója.

Maeterlinck egy drámájában Pádusi szent Antal ismét visszatér a földre, s a belga városkában, ahol megjelenik, súlyos és nevetséges bizonytalanságokat támaszt, úgyhogy sürgősen távoznia kell; nem tudott segíteni az embereken, csak zavart okozott. Maeterlinck sem érthette, akár csak Anatole France, hogy akaratlanul a katolikus életforma nagy igazságát fejezte ki. Csakhogy Szent Antal a maga korában sem úgy hatott, hogy az emberek külső életkörülményeit megjavította — ez egyik másik adott esetben megtörténhetett, de akkor sem ez volt a lényeges — s ezek bensőleg sem változtak meg en masse egyik pillanatról a másikra gyökeresen a hatása alatt. A szent hatása a maga korában is csak rejtetten érvényesült, a lélektől a lélekig vezető, egyáltalán nem nyilvános és közéleti úton — és Maeterlinck beállítása csak azt mutatja, hogy egy olyan kiváló szellem is, aki sok jóindulattal és lehetőséggel száll síkra egy természetfeletti szankció nélküli humánus mellett, mennyire nem érti meg a szentek igazi útjait.

El kell azonban ismerni, és ennyiben igazat kell adni Maeterlincknek, aki hangot ad annyira nem spirituális mai világ elleni tiltakozásnak is, amikor Szent Antalt valósággal elűzik ebből a világból —, hogy a lelkekhez vezető utak ma nehezebben járhatók, mint régebben, amikor még nem nőtt be fű és gaz a kitaposott ösvényeket. Az emberi lélek szekularizálódott s ezzel sokkal erősebben tapad a dolgok gépészeti, intézményes rendjéhez, az emberi lélek is bizonyos mértékben intézményessé vált, — egy kis csavar a produkció mindent megemésztő, feldolgozó, mindenkit szolgálatára kényszerítő gépezetében. Milyen nehéz hozzányúlni ehhez a csavarhoz, amely egész lényével kénytelen a gépezethez kapcsolódni.

A kép azonban, amelyet eddig adtunk korunknak a keresztény életformához fűződő viszonyáról, nagyon egyoldalú — s azért is vázoltuk fel ilyen ríktó egyoldalúsággal, hogy végül is élesebb megvilágításba helyezzük, ami képünkön eddig rejtve maradt s ami voltaképpen leglényegesebb közölni valónk. A kis csavarok lázadásáról kell szólnunk,

ami megrendítheti az egész gépezetet, vagy helyesebb működését alapjában megváltoztathatja. Minden hősiesség fokban keresztény élet, tehát szentséges élet, eddig is bizonyos fokig megváltoztatta a világ rendjét s ezzel akadályozta meg a világ pusztulását. Mandeville, a felvilágosodás egyik legnagyobb hatású kezdeményezője művében, a „Méhek meséjé”-ben a méhek társadalmának példázataiban mutatja be, hogy ebben a világban szükségképpen az önzők, az erkölcsi törvények megtagadói érvényesülnek, övék e föld birodalma s aki nem az önzés és önérdek törvényeit követi, alul marad, vagy éppen megsemmisül. A „Méhek meséjé”-nek jelentős szerepe volt a tendenciájánál fogva a lelkek szekularizációjának elindításában. Mandeville és a lélek szekularizációjának többi úttörője éppen csak azt nem látta, hogy ez az önzésében és amoralitásában oly jól működő gépezet szükségszerűen felemészti önmagát, belepusztul a saját jól megalapozott működésébe, mint ahogy a föld története folyamán elpusztultak a romboló princípiumokat egyoldalúan kifejező, ezért önmagukat túlélő organizmusok. A méreg, amelyet a mandevillei méhek társadalma kitermelt, ellenméreg hiányában az egész társadalmat kiirtotta volna. Ez az ellenméreg pedig az erkölcsi törvény és az isteni példa követői révén került a társadalom organizmusába. Egyénileg ők lehettek a nem érvényesülők, nem sikeresek, de az ő, többnyire rejtett működésük nélkül a társadalmak az általuk kitermelt méregtől inficiálva, felemészítették volna önmagukat.

Mindig voltak tehát ilyen „korszerűtlen lázadók” s mindig ők voltak a világ világossága. Azonban úgy tűnik, hogy egy idő óta — pontosan azóta, hogy az ember mechanizálódott és a világot átfogó masina kis alkatrésze és egyben produktuma lett — a számtalan és csak ritkán számontartott kis csavar az eddiginél sokkal átfogóbb, egyetemlegesebb ellenállásba, komoly, nyílt felkelésbe kezdett s nem kisebb célt tűzött maga elé, minthogy kiforgassa a világot sarkaiból. Szétszórt s látszólag jelentéktelen részecskéi a mai világrendnek szembeszállnak a *világ* törvényeinek totális uralmával s a maguk szerény életének keretei között az erkölcsi törvényeket s az isteni példát hősiesség fokban követik. Az erkölcsi törvény védelmezői, hősiesség megvallói és követésének önként vállalt áldozatai a mai idők igazi vértanúi. Ma is folyik egyfajta keresztényüldözés — amint már jeleztük, nem a hitigazságok, hanem a velük szorosan összefüggő erkölcsi törvények szférájában s ennek talán nincs kevesebb áldozata, mint a Diokletianus-féle keresztényüldözésnek. Hőse és áldozata mindenki, aki ebben az erősen, szinte már halálosan mérgezett világban igaz és tiszta, jóhiszemű és gyanútlan, önzetlen és alázatos tud maradni; hőse és áldozata mindenki, aki nem botránkozik meg és nem botránkoztat meg, aki két mérföldet tesz meg azzal, aki azt kéri, hogy egyet tegyen meg vele. Az emberek észreveszik, hogy ma is vannak ilyen lelkek, az erkölcsi törvények életükkel helytálló apolegetái, de hajlandók ezt részben elmúlt korok maradványának, részben valamifajta általános humanizálódásnak, részben pedig minden időben egyformán megnyilatkozó jelenségnek tulajdonítani. Holott nemcsak erről van szó, hanem sokkal többről, az eljövendő idők igazi nagy forradalmáról, amely egyedül akadályozhatja meg, hogy világunk, amely mai állapotában túlélte önmagát, a maga termelte méregtől el ne pusztuljon, — és meg is fogja akadályozni. Mert a mai mechanizált és szekularizált világgal szemben, amely szinte futószalagon termeli a mérgező és romboló anyagokat, valóban forradalmi cselekedet az azok magatartása, akik hősiesség fokban védelmezik az erkölcsöt és vértanúságot szenvednek érte; azonfelül magatartásukban fel kell ismerni azt az akaratlan, meg nem szervezett egyöntetűséget, a látszólag szerény eredmények keltette hullámverést, visszaverődést, ami a nagy

átalakulásokat jellemzi. Ilyenkor mondjuk, hogy valamit érzünk a levegőben, de még kifejezést se tudunk adni az újnak, aminek a csirázása már-már megváltoztatta az atmoszférát az emberek többsége pedig, aki a kész tények mögött halad, az egészset képzelődésnek itéli.

Ma a legtöbb embert, aki életével helytáll az erkölcsért, súlyos üldözöttek fenyegetik, s ha hősiességükben védelmezi az erényt, valamely mértékben, ha nem is teljesen és betű szerint, vértanuja lesz a társadalom értetlenségének, ellenséges magatartásának, a „világ” szempontjából: egész helyzete tarthatatlanságának, képtelenségének. Az útja mindig magános; utaltunk a „népi” közerkölcs erős megrendülésére. Akaratlanul is lázadóvá, forradalmárrá válik a dolgok adott rendjével szemben — és a látszat szerint többnyire elbukik. De helytállásának és „bukásának” ma mindig bizonyos fokig egyetemes jelentősége van. Neki, az egyes embernek, a magánosnak, a „kisembernek” a feladata, hogy szembehelyezkedjen az embertelenné vált mechanizmussal, átállítsa azt, vagyis átalakítsa a világot. A keresztény életforma ma az elzárkózás és az alkalmazkodás korszakai után harmadik fázisába lépett, amikor azt a feladatot kell beteljesítenie, hogy gyökeresen, alapvetően átalakítsa a világ rendjét — s ez a harmadik fázis, amikor a keresztény életformának vállalnia kell a világ átalakítását, mintegy az első kettőnek, az elzárkózás és az alkalmazkodás korszakának a szintézise: teljes eltávolodottság, érintetlenség és ugyanakkor tökéletes odaadás, feloldottság a kánai menyegzőn jelenlevő Krisztus példája nyomán. Ennek a harmadik korszaknak az útegyengetője ma minden olyan ember, aki a maga életének keretei között a krisztusi példát követve, ilymódon tehát a vallásos hit birtokában, helytáll az erkölcsért — csakis a vallásos hit birtokában, mert egyébként helytállása nélkülözni fogja azt a teljességet, amelyet egyedül csak a természetfelettire való vonatkoztatás adhat meg. Korunk számos írója és gondolkodója rámutat arra, s éppen ezen a ponton látja, ha nem is reménytelennek, de kétségbeejtőnek a mai ember helyzetét, hogy a régibb korokkal ellentétben, ma az ember teljesen tehetetlen a hatalom — legyen az akár a pénz, akár a hatóság hatalma — birtokosaival szemben. A hatalomnak ma olyan fegyverek állnak rendelkezésére, amelyekkel szemben az egyes ember teljesen tehetetlen, kiszolgáltatottsága azokkal szemben, akik a hatalmat birtokolják, akik az állam és a gazdasági rend mechanizmusát kezükbe kerítették, tökéletesebb, mint amilyen a rabszolgaság korában volt. Huxley azt ajánlja, hogy indiai példára igényeink teljes lefokozásával védekezünk. Túlzott, mértéktelen igényeink — mondja Huxley —, amelyek mindig növekedőben vannak és amelyeket a kizsákmányolók minden módon táplálnak, szolgáltatnak ki bennünket elsősorban a hatalom urainak és okozzák rabságunkat, amelynek az a betetőzése, hogy akaratunk ellenére mind borzalmasabb új meg új háborúkba kényszerítenek bennünket. — Tehát: igénytelenség, lemondás. Ebben sok igaz van; ha a gépezet produktumait visszautasítjuk, ezzel valóban erősen megbénítjuk a gépezet működését. Nem kétséges azonban, hogy önmagában az igénytelenséggel nem lehet átalakítani a világot; a hatalom tenyészetét esetleg megfoszthatjuk nedveitől, de új vegetációt még nem nyerünk az elszáradt gíz-gáz helyébe. Azonfelül az igénytelenség az igénytelenségért, az áldozat az áldozatért még nem megoldás — ha az új világ csak ebből fog állni, akkor nemcsak a hatalom urai, a rabszolgatartók sorvadnak majd el benne, hanem az eddigi rabszolgák, a hatalom szenvedő alanyai is. Ez az a pont, ahol általában Huxley reformátori törekvése, legyen szó akár lelki, akár társadalmi jelenségekről, felmondja a szolgálatot. Az igénytelenség, a lemondás csak eszköz, a cél: Isten országán munkálkodni a földön, Isten országát beteljesíteni a más-

világon, a szentek egyességében, az idők teljességében. Az út a célhoz a személyiség felemelése isteni mintaképéhez, nem pedig feloldása, megszüntetése.

Valóban a mai embernek a „világ” szférájában nincs módja arra, hogy szembeszálljon a hatalom uraival és mindazzal a gonoszsággal, embertelenséggel, amit a hatalom gépezete szükségképpen kitermel. Fegyverei erőtlenek, elégtelenek. Mít tehet az atomenergia és a totális propaganda korában? Az eredményes szembehelyezkedés, a felszabadulás és felemelkedés egyetlen módja számára az erkölcsi törvényekhez való, a természetfeletti vonatkozások táplálta teljes, odaadó ragaszkodás, az erkölcs, az erény hősies fokban való védelme, ami egyúttal azt jelenti: a világ erkölcsi, a természetfeletti rend szellemében való átalakításának személyes vállalása. Valójában az erény hősies védelme, az isteni példa követése az egyetlen módja annak, hogy az egyén eredményesen szembehelyezkedjen az embertelen hatalommal. Bármilyen legyen az erkölcsellenes erő, amellyel felveszi a küzdelmet, akár a hatalom, vagy a vagyon birtokosai, akár a közvélemény, a korszak, vagy a tömegszenvély, akár önértékükért és kívánságaik kielégítéséért mindent és mindenkit feláldozó „magánemberek” — legyőzhetetlenné válik, mert megalázzhatják, kismizmizhetik, megölhetik ugyan, de ezzel csak közelebb juttatták a célhoz, csak a győzelemhez segítették. Sőt nemcsak őt magát segítették győzelemhez az üldözöttséggel és vértanúsággal, azzal, hogy a „világ” fogalmait szerint „lehetetlenné tették”, „elhallgattatták”, vagy éppen megölték, hanem az ügyet is, amelyet képviselt: a világ keresztényi átalakításának, a keresztény életforma érvényesülésének ügyét. A szentéletűek igazi érvényesülése és hatása haláluk után kezdődik; ez egyformán vonatkozik természetfeletti közbenjáró szerepükre és azokra az eredményekre, amelyek földi működésük gyümölcsei. Melyik az a földi hatalom, amely a hatás és gyümölcösítés útját meg tudná akadályozni? Mivel rejtettebbé válik a szentéletű, a keresztény életforma hitvallója, vértanuja, annál erőteljesebben nyilvánul meg a hatása. S ezek az emberek, ezek a „kicsinyek” előfutárai annak a forradalomnak, amely a világ teljes átalakítására fog törekedni a keresztény életforma szellemében. Az ő tevékenységük, amely mindig személyes, magános és mindig egyetlen, az egyetlen módja az univerzális, intézményes és autoritativ embertelenséggel való győzelmes szembehelyezkedésnek, — ez az egyetlen út, ahol a kimagasló alkotó génusz találkozik az ismeretlen kismemberrel, akiről ma annyit beszélünk, anélkül, hogy szerepének lényegét valóban megértenénk. Korunk alapvető problémája, amely szorosan összefügg a hatalom krízisével: hogyan lehet a tömeget, a masszát, amely önmagában mindig erkölcs, értelem és szellemellenes, feloldani, egyes, önmagukban felelős és szabad emberek közösségévé átalakítani? A tömeg pedig csak egy módon oldódhatik fel, alakulhat át bizonyos számú, szabad és felelős emberré: az erkölcsi törvényekhez, a keresztény életformához való hűség és ragaszkodás példájának útján. A tömeg csak a szentéletűek rejtetten ható vezetése mellett válhat szabad és felelős emberré — s ezért lesznek a szentéletűek az elkövetkező idők igazi útmutatói és hősei. Az ő vezetésükre kell hagyatkoznunk, ha meg akarjuk menteni magunkat és a világot. Az erkölcsi törvények védelme, esetleg értük vállalt vértanúság pedig a szentség különösen átfogó, megújulás után sóvárgó milliókat kielégítő értelmezését teszi lehetővé, amely nem új, mert hiszen az evangéliumi talajból fakad, de az elkövetkező időkben a legszélesebb hullámgyűrűket fogja vetni s világot átfarmáló erőként fog hatni.

Egy kisleányt avatott most az Egyház boldoggá. Tizenkét éves volt mindössze, amikor a szűzesség védelmében vértanuhalált halt és a kis

Goretti Mária oltárra emeltetése ad alkalmat arra, hogy az erkölcsi törvényeket hősies fokban védelmező szentéletűek világát átalakító hatására eszméljünk. Goretti Mária a századforduló gyermeke volt; a legkicsinyebb a kicsinyek közül, akiknek a kapitalizmus és a proletárvilág fénykorában csak nyomorúság jutott osztályrészeül. 1902 május 6-án halt vértanuhálált, ahhoz a nemzedékhez tartozik tehát, amely korunknak a vezetőemberek nagy többségét adta. Fiatalon elhalt apja törpe bérlő a pontini mocsarak döglletes földjén, ahová csak azok merészkednek, akik mindenre elszánták már magukat — csak éppen a bűnre nem —, hogy egy csomó kis éhes szájnak enni adjanak; a malária viszi el és az anyának kell vállalnia a hét gyermek eltartásának gondját, beékelve egy másik családba, gyökerüket vesztett, lezúllott falurosszai közé, akik a civilizáció felszínes hatására elszakadtak a népi közösség közerkölcsétől és az ösztönök és indulatok törvényét követik. Az anya egyszerű parasztasszony s ha az élet gondjai nem keményítették volna meg a szívét is, nem tudta volna a magárahagyottságban fenntartani önmagát és családját. „Olyan volt, mint a többi szegény parasztasszony” — mondjuk és elfeledjük, hogy csak az emberek azonos viszonyok és adottságok között sem olyanok, mint a „többi”. Mindegyikünk látta egyszer életében azt a szegény asszonyt — az evangéliumok is megörökítették. Valami különös, ártatlan derű és nyugalom sugárzott belőle, ami az egyszerű, sziklaszilárd hitből fakadt s aki oly természetesen tudott a maga igénytelen szellemi képességei mellett megmaradni emberhez nem méltó körülmények között a helyes úton, hogy elcsodálkoztunk: honnan veszi ez a néni a lelki erőt ahhoz, hogy hű maradjon valami fajta eszményhez, amikor egész élete arra való, hogy minden ilyen csirát kiöljön belőle. Az anya nem tud írni-olvasni és teljesen tanulatlan a kis Mária is, a harmadik gyerek, aki anyja legfőbb támogatója, a nagy család megélhetéséért és tisztaságáért, rendjéért folytatott reménytelennek látszó küzdelemben. Mert míg a megélhetésért folytatott küzdelemnél is nehezebb a helytállás a család tisztaságáért és rendjéért. A család rendje isteni eredetű, a közösség legősibb és legegységesebb rendje — ezt a rendet védi az anya és a kisleány — védi nemcsak anyagilag, de erkölcsileg is, különösen nehéz körülmények között. Megemlékeztünk a másik családról, amely erkölcsileg elvesztett minden támasztékot; az elhalt apa velük közösen vállalta a bérletet s most ez a kegyetlen s mint kiderült, gyilkos kényszer felbonthatatlanul az apátlan családra maradt. Az öreg társbérlő fia megindult belsőleg azon az úton, amelynek kiinduláspontja az önfegyelem meglazulása és eljutott a mocsári tenyészet földjére, ahol az ember már átadja magát az ingovány egyirányú vonzásának, a süllyedés sátáni gyönyörűségének, a sötétbe zuhanás eszméletlenségének — az emberkinzók, megdühödtek, némi tévelyedettek, kéjgyilkosok fénytelen atmoszférája ez és ebben az atmoszférában kellett élnie és a *rendet* fenntartania, önmaga és a család tisztességét megőriznie az írástudatlan, szakadatlanul dolgozó, korán felserdült szép kisleánynak. Szembe kellett tehát kerülnie mindannak a rossznak szinte a tömény kivonatával, amelyet korunk a régi kötöttségek feloldásával felszínre hozott.

A kis Mária védte azt a tisztességet, azt a rendet, amely az igazi keresztény családi életben nyilatkozik meg. S védenie kellett elsősorban saját tisztaságát, — a család sorsa természetfeletti értelemben szinte attól függött, hogyan tudja a saját ártatlanságát megőrizni ebben a környezetben. A gonosz szellem célja mindig a tiszta és igaz beszenyezése, a sötétség csak úgy válik aktívvá, ha a fényvel felveszi a harcot, aminthogy fordítva is így van. A leány tisztaságának beszenyezése volt az aktív cél, ami ennek a sötétségtől megszállott léleknek valósággal azt jelen-

tette, amit másnak egy úgynevezett életcél elérése jelentett volna: az öngazolást, a sikert minden értelemben, a sikert, amelynek legfőbb vonzóereje a lelkiismeret kialvásának reménye. A fiú számára mindez az ártatlan és szemérmességében mégis öntudatos teremtés ellenállásában összpontosult. A kísértő mindig azt sugallja: valamit el kell pusztítani, ahhoz, hogy az „én” beteljesedjen. A kísértő a fiúnak ezt sugallta: pusztítsd el a leány szemérmét, még azon az áron is, ha a leány elpusztul talán éppen ezen az áron.

S elkezdődtek a kínzások, ahogyan csak a megszállott tudja kínozni zsákmányát, aki a maga erőtlenségében és gyengeségében valami láthatatlan és megfoghatatlan erőre támaszkodik.

Az ártatlanság ma általában nem kincs többé, hanem portéka, amelynek nincs értéke, hanem ára, vagyis csupán elvesztése, állandó kiürítése bír értékkel. A nemi tisztaság a testnek az Isten képére teremtett lélek hüvelyéhez méltó állapotban való megőrzése, mintegy záloga a test feltámadása misztériumának. Egy nagy érzelem, amely a lelket lángra lobbantja, a lélek tűzében megakadályozza a test elszakadását, a kielégülés öncélúságát. Ennek az érzelmenek természetfeletti vonatkoztatása, isteni rendje a házasság szentsége. A szemérem pedig a lélek tiltakozása a testiség önállósulása, a lélektől való elszakadása, az érzékek autonómiája ellen. Ma mindaz egészségesnek és természetesnek igyekszik látszani, ami a test és az érzékek autonómiáját elősegíti — nőiesnek, vagy férfiasnak az a magatartás tűnik, amikor a nő, vagy a férfi úgy ura testi mivoltának, hogy egy másik lény lelkét érzékeinek rabszolgájává tudja alacsonyítani. Ez az autonómmá vált testi mechanizmus a szeretet temetője.

A kis Mária egy olyan ember környezetében kénytelen élni, akiben a kielégülés vágya teljesen autonómmá vált, aki ennek érdekében megölte mintegy a saját lelkét. A gyermekleány megérezte ezt és kétségbeesetten, de a nagy lelkek gyűlöletmentes szelídségével védekezett testének a lelkétől való elrablása ellen. A tisztaságot és a szemérmét a mai emberek egy része valami negatívumnak, az érzékek fejlettségének érzi, holott az a tisztaság, amely nemcsak állapotbeli, hanem erkölcsi, természetfeletti vonatkozású személyes érték, nagyon is érzi a veszélyt, amely fenyegeti — érzi, mert a szemérmetlenség, amivel találkozik, fájdalmat mér rá, szenvedést okoz neki. A gyermek felkészült a veszedelemre, sejtette mi vár rá, sejtette talán a legrosszabbat, a végső borzalmat is, ahogy a vértanuk tudták, hogy az elviselt kínzások után a még szörnyűbb, s végül halált hozó kínzások következnek. A fiú első kísérleteit halálos fenyegetések kísérték. De minél több megpróbáltatásban, megaláztatásban, lealacsonyításban volt része, a lélek annál éberebb és törhetlenebb lett, minden kísértés elolvadt a lélek fényében, aki gyermeki bölcsességével átértette, hogy *önmagában Istent védelmezi*.

És elkövetkezett a vértanuság napja. Amikor a megszállott, aki teljesen elveszejtette már magát, azt tapasztalta, hogy a testet a lélektől nem tudja megkaparintani, inkább kínos, kegyetlen halállal megölte a testet is. A kis Mária még ekkor is nemcsak testi érintetlenségét védte, hanem végső erejével, eltakarta magát, hogy a rabló tekintet se érinthesse. Az első századok mártírnőinek magatartását ismételte meg, egy Szent Ágnesét, Szent Cecíliaét, jöllehet valószínűleg sohasem hallott róluk. A poharat fenéig kellett kiürítenie; a gyilkos merénylet után a szétroncsolt test még két napig gyötrődött. S ez a szétroncsolt test, a haldokló gyermek is csak adni akart, semmi gyűlölet, semmi bosszúvágy — a kielégítetlenség szülötte — nem volt benne. Szeretetet akart adni, a legnagyobb szeretetet, hogy visszahozza gyilkosa elvesztett lelkét. Megtalálta és át-